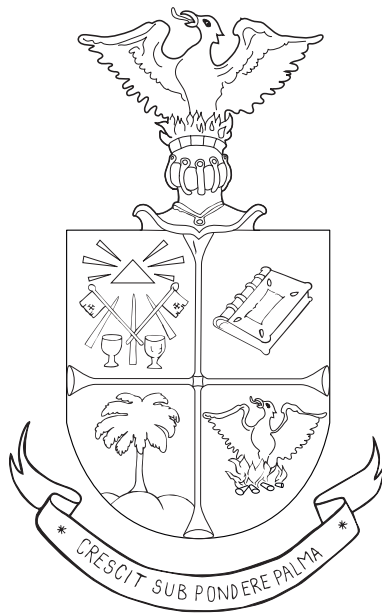

Glossa Iuridica

XI. évfolyam, 1-2. szám

Budapest, 2024

Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar

SZERKESZTŐBIZOTTSÁGI ELNÖK:

Miskolczi Bodnár Péter

A SZERKESZTŐBIZOTTSÁG TAGJAI:

Antalóczy Péter, Birher Nándor, Böcskei Elvira, Bruhács János,
Csáki-Hatalovics Gyula, Cservák Csaba, Czine Ágnes, Dobrocsi Szilvia,
Domokos Andrea, Homicskó Árpád Olivér, Jakab Éva, Köbel Szilvia,
Kukorelli István, Kun Attila, Liviu Radu, Miskolczi Bodnár Péter, Móré Sándor,
Osztovits András, Pulay Gyula, Rixer Ádám, Erik Stenpien, Stipta István,
Szabó Imre, Szalma József, Szuchy Róbert, Tamás András, Tóth András,
Tóth J. Zoltán, Törő Csaba Attila, Trócsányi László, Udvary Sándor

FŐSZERKESZTŐ:

Rixer Ádám

FŐSZERKESZTŐ-HELYETTESEK:

Homicskó Árpád Olivér, Szuchy Róbert, Udvary Sándor

SZERKESZTŐK:

Boóc Ádám, Cservák Csaba, Domokos Andrea, Stipta István

ISSN 2064-6887

Kiadja a Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kara

Felelős kiadó: Prof. Dr. Tóth J. Zoltán, dékán

A kiadvány nyomdai munkálatait előkészítette:

Patrocinium Kiadó

A VÉLEMÉNYSZABADSÁGRÓL

ROMÁN ALKOTMÁNYI SZABÁLYOZÁS ÉS ALKOTMÁNYBÍRÓSÁGI ESETGYAKORLAT

VARGA ATTILA

egyetemi docens (Sapientia EMTE, Kolozsvár), alkotmánybíró

Absztrakt

Jelen tanulmány a véleményszabadság jelenségével, belső ellentmondásaival, a véleménynyilvánítás, a kifejezés szabadságának jogi fogalmával, tartalmával foglalkozik. Bemutatja jogtörténeti eredetét, kötődését a reformációhoz, illetve bemutat néhány jogfilozófiai tartalmú megállapítást, értékelést. Ezen bevezető részek után a tanulmány alapvetően a véleményszabadság, lelkiismereti szabadság, a kifejezés szabadságának román alkotmányi szabályozását mutatja be, valamint az ezekkel kapcsolatos néhány alkotmánybírói határozatot. A tanulmány az alkotmányi alapjogi rendelkezéseken, valamint az alkotmánybírói esetgyakorlat elvi megállapításain keresztül ismerteti a román alkotmányjognak, szabályozásnak és alkotmányértelmezésnek a főbb sajátosságait.

Kulcsszavak: véleményszabadság, kifejezés szabadsága, lelkiismereti szabadság, román alkotmány, alkotmánybírói esetgyakorlat, a véleményszabadság korlátai

ON THE FREEDOM OF OPINION

Romanian constitutional regulations and Constitutional Court case law

Abstract

This study presents the meaning of the freedom of opinion, its internal contradictions, as well as the legal content of the expression of opinions and the freedom of expression. It points out its legal historical origin, its connection to the Reformation, and presents some findings and evaluations with a legal philosophical content. After these introductory parts, the study basically sets forth the Romanian constitutional regulation of freedom of opinion, freedom of conscience and freedom of expression, as well as some related decisions of the Constitutional Court. The study describes the main characteristics of

Romanian constitutional law, regulations and interpretation through the provisions of fundamental rights and liberties enshrined in the Constitution and the principles that result from the case law of the Constitutional Court.

Keywords: freedom of opinion, freedom of expression, freedom of conscience, Romanian Constitution, case law of the Constitutional Court, limits of freedom of opinion

1. Napjaink vélemény szabadságának paradoxonjai. Néhány esszéjelleű, nem jogi gondolat

A vélemény, mai világunk ellentmondásos jelensége, egyszerre a szabadság és a szabadság hiányának a kifejeződése. A vélemény szabadság nevében véleménydiktatúrák alakulhatnak ki. Ahol tudásnak vagy éppen ténynek kellene lennie, ott vélemény van, vitatható véleményeket pedig esetenként, időnként és alkalmanként megdönthetetlen, cáfolhatatlan igazságként állítanak be. Hasonló egyébként a vélemény és a tény közötti, immáron jogilag is relevánsnak mondható viszony, amennyiben a kettőt érdemes megkülönböztetni, még ha bizonyos esetekben ez nem is olyan könnyű feladat. Ugyanakkor ez nem indokolja, és nem igazolja azt a jobb sorsra érdemes nagyvonalúságot, amikor is sok esetben véleményként kezelnek tényeket, avagy tényként véleményeket. Mindezek világméretű jelenséggé válása, komoly kihívás elé állítja a jogalkotót, a jogalkalmazót, a hatóságokat és az állampolgárokat, a vélemény szabadság tartalmának és keretének értelmezésében, meghatározásában.

Napjaink vagy éppen korunk változó, forrongó, alakuló és átalakuló világában a vélemény szabadság – mint meglehetősen összetett, többretegű, több összetevőjű alapjog – a jogi, alkotmányjogi, a politikai, vagy éppen a társadalmi viták keresztüzebe került. Az érdeklődést a kérdés iránt, világpolitikai eseményekre, társadalmi jelenségekre adott reagálások vélemény nyilvánítások, azok értékelése megítélése váltotta ki. Ez pedig sokszor egymással szembenálló vélemények, álláspontok, nézetek, felfogások megfogalmazását, kialakítását eredményezte.

Egyre inkább körvonalazódik egyfajta többretegű vélemény szabadság-paradoxon. Bizonyos, alapvetően ideológiák által erőltetetten vagy éppen agresszíven vezérelt jelenségek, folyamatok, trendek, átalakítások kapcsán egyfajta véleményzsarnokságot lehet megfigyelni, azt nevezetesen, hogy a magukat a végletekig toleránsnak, be- és elfogadóknak vallók, rendkívül intoleránsak azokkal szemben, akik nem az ő nézeteiket vallják, és más véleményt merészelnek kifejezni. Az elfogadókból kirekesztők lesznek, a

magukat üldözötti, áldozati szerepben láttatók (vagy inkább abban tetszelgők) pedig maguk válnak könnyörtelen üldözőkké. A politikai és mindenféle szabadság immáron sokkal inkább vélt, vélelmezett, semmint valós (nyugati világ) birodalmában, szinte szemünk láttára korlátozódik, majd bomlik le a gondolat, a véleménynyilvánítás, a kifejezés, a szólás szabadsága. Az egykoron diktatúráktól, önkénnytől sújtott országokban pedig, amelyeket egyesek autoriternek, vagy deficites jogállamisággal aposztrofálnak, a szabadság, és különösen a véleménynyilvánítás szabadsága, még mindig becses érték.

A paradoxon állapotát fokozza, hogy esetenként a véleményszabadság olyan kérdésekben, területeken sejlík fel (például Korán/Biblia/Talmud vagy bármilyen könyv égetése, terroristák akcióit ünneplő tüntetések), amelyek éppen a korlátozás, vagy kifejezetten a tiltás körébe kellene, hogy tartozzanak.

A paradoxonokban rejlő önellentmondások (egyik) oka a korábbi egyértelmű és stabil alapértékek (mint például az emberi méltóság, az ember személyiségének szabad fejlődése, a vallásos meggyőződés tisztelete, az igazságosság, a méltányosság stb.) tartalmának, értelmének, jelentésének megváltoztatása, relativizálása, vagy éppen elhagyása. Tapasztható egyfajta elbizonytalanodás, vagy éppen hamis, téves bizonyosság, hogy hol van helye a véleményszabadságnak, és hol kellene lennie korlátozásnak, tiltásnak. A fetiszizált megengedés, kiterjesztés, illetve a démonizált korlátozás egyaránt hibás, téves szabályozásokhoz és/vagy gyakorlathoz vezethet.

Egy szintén nem elhanyagolható paradoxon a vélemény és tudás közötti egyre mélyülő fordított arányosság. Korábban a természetes viszony vélemény és tudás között abban nyilvánult meg, hogy a tudás alapozta meg a véleményt, következésképpen az ezen az alapon megfogalmazott véleménynek tekintélye volt. A tudás hiánya pedig gátlásként emelkedett a véleménynyilvánítás elé. Ma azonban ez a természetesnek és normálisnak mondható viszony felborult, egyébként nem elhanyagolható módon azon hamisságot, illúziót gyártó eszközök, illetve az ezek által biztosított virtuális terek, hálózatok révén, melyek megszüntették a véleménnyel járó tudást és még inkább felelősséget. A tudás, a hitelesség által megalapozott tekintély pedig szitokszóvá vált, az ideológiai dogmagyártók és dogmaárusítók számára. A vélemény szabadsága, olyan mértékben torzult, hogy mára szinte minden megnyilatkozás követeli a véleményszabadsággal járó jogi védelmet. A tudásnélküliség, a megalapozatlanság, hiteltelenség éppúgy, mint az ostobaság és/vagy rosszindulat, a reménytelen széplelkűség és/vagy gyűlölködés.

A téma aktualitása kapcsán, de attól függetlenül is, tanulmányomban néhány általános vagy éppen sajátos, az erdélyi magyar, illetve román alkotmányjogi jogfilozófiai gondolkodásban megjelenő elméleti megállapítást szeretnék bemutatni, majd kifejezetten a vélemény szabadság román alkotmányi szabályozását, valamint az ezekre vonatkozó néhány alkotmánybírói határozatban megfogalmazott értelmezést, elvi álláspontot.

2. Elméleti (jogfilozófiai, jogtörténeti) támpont és keret

A vélemény szabadságról szóló, azt elemző alkotmányjogi vagy éppen jogfilozófiai, magyar vagy éppen román, illetve nemzetközi szakirodalom rendkívül gazdag, kimerítő és nem is olyan ellentmondásos, mint amennyire azt a téma összetettsége alapján feltételezhetnénk. Természetesen vannak viták, jelentős nézetkülönbségek alapvető kérdésekről, mint amilyen a vélemény fogalmának behatárolása, a vélemény nyilvánítás szabadságának terjedelme, kiterjedése, vagy éppen a korlátozások meghatározható, körülhatárolható területei.

Ettől függetlenül a szakirodalom ezen az alapkérdés mentén keresi és talál esetenként csak árnyalatokban különböző, más esetekben pedig éppen élesen eltérő válaszokat.

A gondolat- és vélemény szabadság az európai, nyugati civilizációban alapvetően és meghatározóan, még ha nem is kizárólagosan, a reformáció közvetítésével honosodott meg, nyert polgárjogot és részesült a későbbiekben jogi védelemben. Kiegészítve a gondolat- és vélemény szabadságot, a kifejezés és szólásszabadsággal – mely utóbbiak az előbbiekből eredeztethetők, és valamennyi végső soron a lelkiismereti szabadságra vezethető vissza – megállapítható, hogy viszonylag fiatal képződményei a jognak és a vallásszabadságot megelőlegező, tétélező reformációhoz köthetőek.

A mai erdélyi magyar jogtudományi és főként jogfilozófiai gondolkodásban, kutatásokban jelen vannak a gondolat- és vélemény szabadságra vonatkozó elemzések, értelmezések. Kifejezetten Egyed Péter „Szabadság a filozófiában” című művére utalok, amely külön fejezetet szentel a vélemény szabadságnak ezen belül pedig a vélemény szabadság jogi alapjainak, melyet elsődlegesen a vallásszabadságban határoz meg.

A kötet „A vélemények autonómiája” című fejezetének első alcíme, „A vélemény szabadság jogi alapjai: a vallásszabadság” a következő megállapítást fogalmazza meg: „A lelkiismeret szabadságát megfogalmazó klasszikus művében Kálvin János egyben a gondolkodás szabadságát is eredezteti,

amennyiben elvonja azokat a világi tekintélyektől, és felruhazza a hívőt a hitbéli és a racionális kritika lehetőségeivel.”¹

A szerző „fundamentális hipotézisnek” tekinti Kálvinnak azt a megállapítását, amit az ember és meggyőződése, gondolata „birtokviszonyának” tekintetében fogalmaz meg. Kálvin, alapművében az „Institutióban” a következőket írja:

„Mindazonáltal úgy forgatjuk a régiek munkáit, hogy azért állandóan eszünkben tartjuk: minden a miénk, ami használ nekünk, de nem azért, hogy uralkodjék fölöttünk, hanem azért, hogy szolgáljon nekünk. Ama szent emberek sem tudtak mindent, egymásnak gyakran ellentmondottak, olykor önmagukkal is ellentmondásba keveredtek. Ellenfeleink azt mondják: okkal figyelmeztet Salamon, hogy ne bontsuk el a régi határt, amelyet atyáink jelöltek ki. (Péld. 22,28). Csakhogy nem ugyanaz a szabály vonatkozik a földterületek határaitra és a hitbéli engedelmességre (gondolatokra). Ám ha annyira szeretnek allegorizálni, miért nem az apostolokat tekintik atyáknak, mint bárki mást, akiknek a kijelölt határvonalát tilos áthágni?”²

Következésképpen a reformáció bizonyos értelemben nem újítás, hitújítás, hanem visszatérés az eredethez, az alapokhoz, célja, rendeltetése visszavezetni, visszajutni a bibliai tanításokhoz, és ennek alapján meg(re)formálni a keresztyén gondolkodást, alapvetően a regnáló egyházi hatalommal, annak kialakult, az alapoktól eltávolodó gyakorlatával szemben. Mindez óhatatlanul nemcsak egyházszerkezeti változásokat, de jogok, alapvetően, mintegy előfeltételként, a gondolat, a lelkiismeret, a vallás, a megvallás (kifejezés) szabadságát ezek elismerését is tételezte, illetve megkövetelte.

Mindebből következik a szabad vélemény néhány elengedhetetlen jellemzője: a) a tévedés lehetősége; b) a vélemény gyakorlati használati értéke; c) a kifejező szubjektumhoz való kötöttsége; d) reflexiós természete; e) lelkiismereti jellege, f) bensőssége; g) morális feltételezettsége; h) érték-meghatározottsága; i) valós szabadságkifejező volta; j) történeti determináltsága.³

Mindezekből, a jog, a szabályozás szempontjából relevánsnak tekinthető következmények egyfelől az alapjogként tételezhető véleményszabadság individuális, egyénhez, legbensőbb lényegéhez, öntudatához, és mint ilyen emberi méltóságához kötött széleskörű jellege, másrészt mindezek ellenére is létező, igazolható, és legitimnek tekinthető, de mindenképpen szűkebb körű korlátozhatósága.

1 EGYED Péter: *Szabadság a filozófiában*. Csíkszereda, Pallasz Akadémia Kiadó, 2003, 68.

2 KÁLVIN János: *Institutio. A keresztyén vallás rendszere. I. kötet, Kálvin ajánlólevele*. Budapest, Magyarországi Református Egyház Kálvin János Kiadója, 2014, 21-22.

3 Ezekről részletesebben: EGYED i.m. 72.

A vélemény, a véleménynyilvánítás szabadsága társadalmiasított (közös-ségiesített), de mégis szubjektív viszonyt, viszonyulást és viszonyítást jelent az objektív valósághoz, vagy éppen más véleményhez, meggyőződéshez, gondolathoz. Ebből adódik érték-meghatározottsága, akár annak konkrét tartalmától, minősítésétől, elfogadottságától/elutasíttóságától függetlenül is.

Csak a gondolat szabadsága tekinthető abszolútnak, olyannak, ami a jog számára érinthetetlen, mi több jogi eszközökkel korlátozhatatlan is. A vélemény, a véleményformálás tételezi a megfogalmazott, kifejezett gondolatot, ezért a véleménynyilvánítás szabadsága, bár a lehető legszélesebb körű kell, hogy legyen, de mégsem lehet abszolút jognak tekinteni, hanem olyannak, amely értékek mentén, illetve lehetséges károk miatt korlátozható.

Sem az értékek, sem a lehetséges kockázatok, illetve károk nem egyetemlegesek, hanem adott közösség, társadalom, állam értékrendjéhez kötöttek.

Következésképpen a fenti alapokból kiindulva mára két rendkívül összetett alapjog jelenik meg az alkotmányi szabályozásokban. Mindkettő egyfajta „anyajognak” tekinthető, melyekből további alapjogok, illetve jogosultságok vezethetők le. Az egyik a lelkiismeret szabadsága a másik a véleménynyilvánítás szabadság. Mindkettőnek közös gyökere a vallásszabadság és mindkettőből levezethető, hiszen szerves része egyrészt a gondolat szabadsága, a vallásos vagy nem vallásos meggyőződés szabadsága, másrészt a kifejezés szabadsága, illetve külön leágazásként egyfelől a szabad egyházak léte, autonóm működése, másfelől pedig a közlés szabadsága, a sajtószabadság, az információhoz való jog. Ezek mindegyike, mai fogalomhasználattal élve, kommunikációs jogoknak tekinthető.

Mindezekon túlmenően, mintegy a mai kor kihívásaként értelmezhető és nem csak a jogtudomány, az alkotmányjog számára, a világos, egyértelmű megkülönböztetés vélemény és véleménynyilvánítás között, ami egyben szükségessé teszi meghatározásukat is.

A vélemény fogalmának definíciója során, ezt meg kell, hogy különböztessük az objektívnek, valósnak minősíthető tényektől. A tények közlése nem tekinthető véleménynek, és nem élvezheti a véleménynyilvánítás jogának, szabadságának védelmét. A kettő közötti különbségtétel már csak azért is szükséges, mert a meglehetősen elterjedt gyakorlattal szemben, tényeket nem lenne szabad véleményként, és még kevésbé véleményeket tényekként kezelni, értelmezni. Ugyanakkor az is kétségtelen, hogy a tényközlés kontextusa, a tények közötti válogatás hordozhat olyan szubjektív elemeket, aminek okán a vélemény kategóriába lesz sorolható.

Következésképpen a vélemény meghatározásaként állítható az, hogy ez nem más, mint a tényekre, magatartásokra, történésekre, viszonyokra, helyzetekre vonatkozó személyes, tehát elkerülhetetlenül szubjektív értékítélet. A véleményszabadság mint alapjog lényegében a gondolat- és lelkiismereti szabadsághoz köthető, és a jog számára érinthetetlen, és teljes körű védelmet élvez, hiszen az emberi méltóságnak, a személyiség szabad fejlődésének legbenső lényegéhez tartozik.

A véleménynyilvánítás szabadsága, miként az a magyar alkotmányjogi szakirodalomban is megjelenik, „legszélesebb értelemben nemcsak a hírek (tények) közlésének és továbbításának a jogát öleli fel, hanem általában mindenféle közlés szabadságát, mások irányába, mégpedig függetlenül a közlés módjától és a közlemény értékétől, erkölcsi minősítésétől.”⁴ A szerző szerint „védelmet élveznek tehát a valótlan tényállítások is, hiszen általában nincsen jogi kötelezettség az igazmondásra, kivéve, ha ezt jogszabály kifejezetten előírja.”⁵ Ez utóbbival csak annyiban vitakoznék, hogy miközben valóban az államnak a legszélesebb körű védelmet kell biztosítania a véleménynyilvánítás szabadságának, a szükséges és elkerülhetetlen korlátok meghatározásánál abból az előfeltevésből kell kiindulnia, hogy az ember morális, racionális lény, bár sem a moralitás, sem a racionalitás minden részletére kiterjedő tartalmat nem az állam, és különösen nem jogszabályok révén fogja meghatározni. Ennek ellenére minden jogszabály és különösen az alkotmányi rendelkezések morális értéktartalommal rendelkeznek, és a racionalitás kell, hogy jellemezze őket.⁶

3. A román alkotmányi szabályozás

Az állam, az alkotmányos rendelkezések alapján, a véleménynyilvánítás szabadságát, mint alapjogot, jelentős, erős védelemben részesíti. Ez többek között abban nyilvánul meg, hogy az államnak nem elég tartózkodnia a véleményformálás, a véleménynyilvánítás, a kifejezés akadályozásától, hanem pozitív intézkedé-

4 HALMAI Gábor: *Véleménynyilvánítás szabadsága*. In: HALMAI Gábor, TÓTH Gábor Attila (szerk.): *Emberi jogok*. Budapest, Osiris Kiadó, 2003, 429.

5 Uo.

6 A látszólagos ellentmondás feloldását egy példával illusztrálnám. Szabadon lehet tudományos tételekkel, törvényszerűségekkkel, bizonyított állításokkal szemben véleményt megfogalmazni, például, hogy a föld lapos. A földrajztanár az iskolában azonban megítélésem szerint ezt nem taníthatja, mert valótlanságot közölné tényként gyermekek számára. Az első esetben a véleménynyilvánítás szabadsága nem ütközik jogi korlátba, a második esetben a közlő személy társadalmi, jogi helyzete okán ugyanaz az állítás jogilag is meghatározott korlátba ütközik, vagy kellene, ütközzön.

sekkel védenie kell a demokratikus közvélemény kialakulásának feltételeit. Intézményes garanciákkal kell, hogy biztosítsa ezen alapjog érvényesülését.

A román alkotmányjogi felfogás szerint is a véleményszabadság több alapjogot foglal magába ezért tekinthető egyfajta „anyajognak”, amelybe a legkülönbébb kommunikációs jogok tartoznak. Ide sorolható többek között a lelkiismereti szabadság, a vallásszabadság, a sajtószabadság, az információkhoz való hozzáférés szabadsága, a művészi alkotói szabadság, ezek terjesztésének, hozzáférésének szabadsága, amelyek tételesen meg is jelennek a román alkotmány alapjogi rendelkezéseiben.

A véleményszabadság fogalma a román alkotmányban több cikkelyben körülírt rendelkezésből vezethető le. A vonatkozó alkotmányi előírások rendszerezett elemzése nyomán kijelenthető, hogy a véleményszabadság, igaz csak utalás szintjén, a jogegyenlőség deklarált elvében és a diszkrimináció tilalmának követelményében jelenik meg. Eszerint, egyebek mellett, vallástól, véleménytől, politikai hovatartozástól függetlenül a román állampolgárok egyenlők.⁷ A véleményszabadság körébe szervesen illeszkedik a vallás, a vallásos meggyőződés, szélesebb összefüggésben a lelkiismereti szabadság, és még hangsúlyosabban a politikai hovatartozás.

Ez utóbbival kapcsolatosan megállapítható, hogy a véleménynyilvánítás szabadsága a politikai szabadságjogok körébe tartozik, funkciója pedig a demokratikus berendezkedés működésének, a politikai és általában az értékluralizmus érvényesülésének biztosítása. A román alkotmány megkülönbözteti egyrészt a társadalomban megmutatkozó pluralizmust és kifejezetten a politikai pluralizmust, és mindkettő az alkotmányos demokrácia előfeltétele, amelyek azonban a véleménynyilvánítás szabadságán keresztül valósulnak meg.⁸ A politikai pluralizmust a román alkotmány legfőbb alkotmányos értéknek⁹ minősíti (egyéb értékek mellett), és az egyébként szerepel az örökkévalósági klauzulában is, ami azt is jelzi, hogy nem képezheti alkotmánymódosítás tárgyát.¹⁰

7 Az Alkotmány 4-es cikkének (2) bekezdése „Románia az összes állampolgárának közös és oszthatatlan hazája, fajtól, nemzetiségtől, etnikai eredettől, nyelvtől, vallástól, nemtől, véleménytől, politikai hovatartozástól, vagyontól vagy társadalmi származástól függetlenül.”

8 Az Alkotmány 8-as cikke „(1) A román társadalomban a pluralizmus az alkotmányos demokrácia előfeltétele. (2) A politikai pártok a törvény feltételei között alakulnak meg és folytatják tevékenységüket. Hozzájárulnak az állampolgárok politikai akaratának a meghatározásához és kifejezéséhez, a nemzeti szuverenitás, a területi integritás, a jogrend és a demokrácia alapelveinek a betartásával.”

9 Az Alkotmány 1-es cikkének (3) bekezdése.

10 Az Alkotmány 152-es cikkének (1) bekezdése.

Ebben az összefüggésben még megemlítenéd, hogy az alkotmány a parlamenti mentelmi jog szabályozásánál is kiemelt védelemben részesíti a kifejezett, kifejtett politikai véleményeket,¹¹ ami a köztársasági elnök esetében is érvényes.¹²

A demokratikus folyamatokhoz, a demokratikus politikai döntéshozatalhoz tehát elengedhetetlen a vélemények szabadsága, azok kifejezése, vagy éppenséggel nem kifejezése.

Összességében megállapítható, hogy maga a demokrácia nem igazolható, nem érvényesíthető, nem működtethető véleményszabadság nélkül, ezért (is) a kitüntetett jogi, alkotmányi védelem.

Az 1991-es román eredeti alkotmányozó hatalom tudatos döntése volt, hogy az alapjog tételes megnevezésénél nem a véleményszabadság fogalmát használja, hanem a kifejezés szabadságát, utalva arra, hogy miközben önmagában a vélemény (a gondolat) széleskörű alkotmányi védelmet élvez, a tulajdonképpeni alkotmányjogi szabályozás tárgyát, a véleménynyilvánítás, a vélemény kifejezése képezi.¹³ A nevesített alapjogok tehát egyrészt a lelkiismereti szabadság, másrészt a kifejezés szabadsága és mindkettő tartalmának meghatározásában tételesen is utal a szabad véleményre, a vélemény szabadságára.

Ugyanakkor ez egyben azt is jelenti, hogy az alkotmány a véleményszabadságot, mint önálló identitású alapjogot, nem önmagában és nem önmagáért szabályozza, hanem beékeli és egyben „leszűkíti” a lelkiismereti- (vallás-) szabadságra és kifejezés (sajtó-) szabadságára.

Másrészt, ha a kifejezés szabadságára utaló alkotmányos rendelkezés alakulását, létrejöttét vizsgáljuk, akkor jól tetten érhető az alkotmányozás során elkészített és az alkotmányszövegező bizottság által javasolt tézisek elemzése nyomán, hogy egyrészt ezek a tézisek szűkebb tartalmat biztosítottak a kifejezés szabadságának, hiszen csak a szólás- és a szellemi alkotások szabadságának a sérthetetlenségét fogalmazták meg, másrészt a véleményszabadság korlátjaként több tényezőt is javasoltak.

Az elfogadott és jelenleg is érvényben lévő alkotmányos rendelkezések véleményszabadságra vonatkozó elvi előírásai alapvetően nem is a kifejezés szabadságán keresztül, hanem a lelkiismereti szabadság alapjogi tartalmában

11 Az Alkotmány 72-es cikkének (1) bekezdése.

12 Az Alkotmány 84-es cikkének (2) bekezdése.

13 Az alkotmányozó felfogását és opcióját elemzi: IONESCU, Cristian, DUMITRESCU, Corina Adriana (szerk.): *Constituția României, comentarii și explicații*. București, Editura C.H. Beck, 2017, 406-409.

jelennek meg, ami által kiszélesítik a vélemény fogalmát, és ez szerintem rendjén is van.

A véleményszabadság korlátjai között azonban nem jelenik meg (bár az alkotmánytézisekben tételesen is szerepelt) az egyetemes emberi értékek, civilizációk, kulturális értékek, vallási szimbólumok véleménynyilvánítás általi sérelmének tilalma, ami szerintem indokolt lett volna.

A következőkben megvizsgáljuk a jelenleg érvényben lévő két alkotmányos cikkelyt, ami relevánsnak mondható a véleményszabadság román alkotmányjogi meghatározásában.

Mint a fentiekben már jeleztem, a lelkiismereti szabadságot elismerő, szabályozó 29-es cikkely alapvetően, majdhogynem kizárólagosan a vallás-szabadságot és az egyházak jogállását szabályozza. A kifejezés szabadságára vonatkozó 30-as cikkely pedig lényegében a sajtószabadságról szól.

Ugyanakkor mindkét cikkely első két bekezdése igazán releváns a véleményszabadság szempontjából.

A 29-es cikkely, az első bekezdésben megfogalmazza, mindegy definíció-szerűen a véleményszabadságot. Eszerint:

„A gondolatok, a vélemények, akárcsak a vallásos meggyőződések (hitek) szabadsága semmilyen formában sem korlátozható. Senki sem kényszeríthető valamely vélemény elfogadására vagy meggyőződésével ellenkező vallásos hithez való csatlakozásra.”

Ezen alkotmányi rendelkezés, illetve az egész cikkely a maga hat bekezdésével a vallásszabadságot, egyébként helyesen, a lelkiismereti szabadság részeként vezeti le, és ezáltal az államot a világnézeti/felekezeti semlegesség státuszába helyezi. Ugyanakkor a jelzett cikkely első bekezdésében egy fontos megállapítás fogalmazódik meg, amely a véleményszabadság romániai koncepciójának elengedhetetlen tartozéka.

Egyrészt megfogalmazódik, mintegy alapelvként/főszabályként, hogy a vélemények/gondolatok semmilyen formában nem korlátozhatók. Másrészt senki sem kényszeríthető valamely vélemény, vallásos vagy nem vallásos meggyőződés elfogadására. Ezzel, az alkotmány rendelkezése elismeri, hogy lényegében jogi eszközökkel korlátozhatatlan abszolút jogról van szó.

Nyilvánvaló, hogy a gondolat, a gondolkodás, a véleményalkotás az emberi mivolthoz, az ember legbensőbb lényegéhez, a személyiséghez kötött elidegeníthetetlen attribútumok, jellemzők, és mint ilyenek, az emberi méltóságnak (mely a román alkotmány szerint legfőbb értéknek számít) a meghatározó, alkotó elemei, a jogi szabályozás számára érinthetetlenek, és csak a feltétlen elismerés a megengedett.

A 29-es cikk, második bekezdése azonban kijelenti, hogy „A lelkiismereti szabadság garantált, ezt a tolerancia és kölcsönös tisztelet alapján kell kinyilvánítani.” A rendelkezés immár nem pusztán a gondolat- és vélemény-szabadságról, hanem annak kinyilvánításáról, illetve a véleménynyilvánítás két feltételéről (tolerancia és kölcsönös tisztelet) szól.

A két bekezdésben megfogalmazottakhoz szervesen kötődik a következő, szintén meglehetősen konzisztens (nyolc bekezdésből álló) 30-as cikkely első bekezdése, mely lényegében logikus, természetes, és egyben szükségszerű folytatása az előzőnek.

Eszerint: „A gondolatok, a vélemények vagy a hitvallások kifejezésének szabadsága, és bármilyen alkotás szabadsága, élő szóval, írással, képekkel, hangokkal vagy más tömegkommunikációs eszközökkel sérthetetlen.”

Ez esetben már kifejtett, kifejezett, exteriorizált gondolatról, véleményről, meggyőződésről van szó, ami sérthetetlen ugyan, de nem jelenti, hogy egyben korlátozhatatlan is lenne. A korlátozhatatlanság alkotmányi normafogalma, magának a törvényhozónak, a jogalkotónak rendel el szabályozási tilalmat, és tesz érinthetlenné. A sérthetlenség azonban alkotmányi figyelmeztetés, ami kifejezetten szükségessé, indokolttá teszi a korlátozások, a tilalmak explicit megfogalmazását. a kifejezés szabadsága tehát már korántsem tekinthető abszolút jognak, ami érinthetetlen lenne a jogi szabályozás által.

Tekintettel a véleményszabadságnak az emberi méltósághoz, a személyiség szabad fejlődésének a követelményéhez kötött jellegére, a véleménynyilvánítás, mint komplex tartalmú kommunikációs alapjog csak szigorú keretek között, limitatív módon, és alapvetően alkotmányi szintű, tételes rendelkezésekkel korlátozható.

Az alkotmány meghatározhatja, s meg is kell, hogy határozza azokat a tartalmakat és magatartásokat, amelyek korlátokként, tilalmakként állnak a kifejezés, a véleménynyilvánítás szabadsága előtt. Ezek egyébként nem csorbítják a kifejezés szabadságának a sérthetlenségét, hiszen a korlátok olyan értékeket védenek, amelyek előbbre valóak a kifejezés szabadságánál.

Bár kétségtelen, hogy a kifejezés szabadsága (is) meghatározó módon az emberi méltóságból vezethető le, mégis az emberi méltóságon belül rangsorolható jogokról, illetve értékekről beszélhetünk. Így példaként említhetjük, hogy az életellenes uszítás nem tekinthető a szabad kifejezés megnyilvánulásának, mert az egyazon emberi méltóságon belül előbbre való az élethez való jog, mint az az elleni kifejezés szabadsága. Ahogyan a nemzetiségi, etnikai, faji vagy vallási alapú gyűlöletre buzdítás, mint véleménynyilvánítás sem részesülhet nagyobb, előbbre való védelemben, mint a személy etnikai,

nemzeti, faji, vagy éppen vallási identitása.¹⁴

Az alkotmányjogban, de egyéként a politikai és társadalmi közbeszédben is a legfőbb vita a véleményszabadság összefüggésében éppenséggel a korlátozások, a tilalmak tartalma, illetve terjedelme körül van.

Az alkotmány 30-as cikkének két (hatos és hetes) bekezdései egyrészt közvetlenül alkotmányos értékekre, rendelkezésekre hivatkozó tilalmakat, másrészt törvényben rögzítendő/szabályozandó további tilalmakat fogalmaznak meg.

A 30-a cikk (6) bekezdése kimondja, hogy „a kifejezés szabadsága nem sértheti a személy emberi méltóságát, becsületét, magánéletét és önképhez (énképhez) való jogát sem.”

A következő, (7)-es bekezdés pedig a rendes törvényhozó hatáskörébe utalja a részletes szabályozást, és kijelenti: „A törvény tiltja az ország és a nemzet gyalázását, az agressziós háborúra, nemzeti, faji, az osztály- és vallási gyűlöletre való buzdítást (gyűlöletbeszéd), a diszkriminációra, a területi szeparatizmusra vagy a nyilvános erőszakra való uszítást, valamint a jó erkölccsel ellenkező obszcén megnyilvánulásokat.”

A két bekezdésben megfogalmazott korlátok, alapvetően kellően átfogóak, helyénvalóak és összhangban vannak a vonatkozó nemzetközi jogi rendelkezésekkel.¹⁵

14 Például a Korán, a Biblia vagy bármilyen más vallási vagy nem vallási, tudományos vagy szépirodalmi könyv nyilvános elégetése, mint magatartás nem védhető a kifejezés szabadságával, mert emberek vallási meggyőződését, szellemi alkotásokat és alkotókat sért, gyaláz, illetve aláz meg. Tehát minden egyes személy vallásos meggyőződésének tisztelete, az emberi méltóság szempontjából előbbre való, mint a gyalázkodó, gyűlöletkeltő véleménynyilvánítás. Egyébként ez a korlát senkit sem akadályoz meg a vallásos tézisekkel való vitában, az ezekkel való szembehelyezkedésben, akár azok tagadásában sem.

15 Az Emberi Jogok Európai Egyezménye a 10-es cikkben előírja: „1. Mindenkinek joga van a véleménynyilvánítás szabadságához. Ez a jog magában foglalja a véleményalkotás szabadságát és az információk, eszmék megismerésének és közlésének szabadságát országhatárokon kívül és anélkül, hogy ebbe hatósági szerv beavatkozhasson. Ez a Cikk nem akadályozza, hogy az államok, a rádió, televízió vagy mozgóképvállalatok működését engedélyezéshez kössék. 2. E szabadságok gyakorlása, mivel kötelezettségeket és felelősségeket von maga után, a törvényi feltételeknek és a demokratikus társadalom szükségleteinek megfelelően korlátozható a nemzetbiztonság és a területi integritás megőrzése, a közbiztonság és köznyugalom, továbbá a közegészség és a közérkölc fenntartása érdekében, egyes személyek jó hírének és jogainak védelmében, bizalmas információk nyilvánosságra kerülését kizárólag, illetve a bíróságok tekintélyének és pártatlanságának biztosítása céljából.”

A magam részéről azonban két ellentétes irányú kritikát fogalmaznék meg a korlátokra vonatkozó román alkotmányi rendelkezésekkel kapcsolatban. Egyrészt hiányolom azokat a tilalmakat, amelyeket az alkotmányozás során az alkotmányszövegező bizottság tézisek formájában előterjesztett. Gondolok itt, az egyetemes emberi értékekre, de különösen a kultúra és civilizáció értékeire, valamint a vallási szimbólumokra. Ezek védelme mindenképpen indokolt lenne, különösen napjainkban zajló bizonyos események, jelenségek kapcsán. Egy ilyen típusú tilalom alkotmányi léte bármely európai országban, nem tenné lehetővé sem a Korán-égetést, sem a Mohammed próféta és/vagy Jézus Krisztus karikatúrákat, sem a brutális kegyetlenségű több száz/ezer áldozatot követelő terrorakció melletti szimpátia-tüntetést. (Igaz ilyenek, vagy csak ehhez hasonlók sem történtek Romániában). Ezek ugyanis egyidejűleg sértik az egyetemes emberi értékek közül az élet tiszteletét, esetünkben a zsidó-keresztény kultúrát és civilizációt és az iszlám, a kereszténység vallási jelképeit. Az, hogy ez Európa jelentős részében, annak majd minden államában mégis lehetséges, az éppen ezen korlátok alkotmányos szabályozásának a hiányára vezethető vissza.

A másik kritikai észrevételem nem arra vonatkozik, ami az elemzett rendelkezésekből (a felsorolt korlátozásokból) hiányzik, hanem arra, ami benne van.

Különösen a hetes bekezdésben foglalt korlátok lényegében mindegyike indokolt és igazolt lehet az állam szempontjából. Bizonyos értelemben érthető, hogy korlátként jelenik meg a területi szeparatizmusra való uszítás, ha az állam érdekére, biztonságára vagy területi integritására gondolunk. Ugyanakkor akár területi szeparatizmusról, vagy ehhez köthetően vagy mesterségesen kötött területi (például székelyföldi) autonómiáról, bármilyen, például regionális autonómiáról beszélni, tanácskozni, tanulmányokat írni vagy konferenciákat szervezni lehet-e; kimeríti-e a tilalom fogalmát egy bírói értelmezés szerint, avagy sem, illetve, hogy hol húzódik az a határ, ami elválasztja a szabad véleménynyilvánítást a tilalomtól, azt rendkívül nehéz és problémás meghatározni.

4. A román Alkotmánybíróság esetgyakorlatából

Az Alkotmánybíróság általában kevesebbet foglalkozik alapjogi bíráskodással, és néhány kivételtől eltekintve, nem lehet egy kifejezetten konzisztens, az alapjogokat magyarázó, értelmező, elvi megállapításokban gazdag esetgyakorlatról beszélni.

A kifejezés szabadságával kapcsolatosan, értve alatta a véleményszabadságot, a téma súlyához, a felmerülő problémák aktuális jelenvalóságához, érzékenységéhez és megoldatlanságához képest viszonylag kevés ezzel kapcsolatos határozat született. Ezekből, összefoglalóan hármát ismertetek.

Sajátos módon, több az igazságszolgáltatással kapcsolatosan felmerülő, véleményszabadságot felvető megkeresést tárgyalt a Taláros Testület. Íme, ezekből kettő.

4.1. Véleményszabadság vagy nyomásgyakorlás az igazságszolgáltatásra. Az Alkotmánybíróság 2014. évi 629-es Határozata

Ebben az esetben, előzetes normakontroll keretében a Köztársasági Elnök megkeresésére az Alkotmánybíróság a Büntető Törvénykönyv (Btk.) 276-os cikkelyének hatályon kívül helyezéséről szóló törvényt vizsgálta.

A törvény (2014. évi 159-es számú törvény) lényegében egy bűncselekményt helyezett hatályon kívül. A kérdéses bűncselekmény törvénykönyvi megnevezése: nyomásgyakorlás az igazságszolgáltatásra. Ennek tartalma: „A személy, aki a folyamatban lévő igazságszolgáltatási eljárás alatt nyilvános, nem valós közléseket tesz a bíró vagy a nyomozóhatóság tevékenységére vonatkozóan, vagy az eljárással kapcsolatos bűncselekmény, fegyelmi vétség esetleges elkövetésére vonatkozólag a befolyásolás vagy megfélemlítés céljából, három hónaptól egy évig terjedő börtönnel vagy bírsággal büntetendő.”

Az Alkotmánybíróság alkotmányosnak minősítette a törvényi rendelkezést, (mely hatályon kívül helyezte az inkrimináló rendelkezést) és mint megalapozatlant, elutasította az Elnök megkeresését.

Az Alkotmánybíróság, mintegy előzetes problémaként foglalkozott azzal, a több alkalommal is felmerülő hatásköri kérdéssel, miszerint szabad-e a Taláros Testületnek egy hatályon kívül helyező törvényt érdemben vizsgálnia, illetve, ha alkotmányellenesnek találja, mi lenne ennek a joghatása. Ugyanis, amennyiben alkotmányellenességet állapítana meg, akkor lényegében a törvényhozó akaratával szemben hatályban tartana (ez esetben) egy bűncselekményt, amelyről a parlament úgy döntött, hogy nem tekinti bűncselekménynek. Ez által pedig pozitív törvényhozóvá válna. Ezen túlmenően alapvetően egy kifejezetten politikai kérdésben foglalna állást, hiszen az, hogy a törvényhozó mit tart, illetve mit nem tart bűncselekménynek, az az állam büntető politikájának a szerves, a parlamenttől elidegeníthetetlen része.

A hatályon kívül helyező jogszabályok, bármi is legyen a tárgyuk, ezt a dilemmát mindenképpen felvetik, előhozzák. Ezen kifejtett aggályok ellenére az Alkotmánybíróság nem utasította el a megkeresést hatáskör-hiány miatt, hanem érdemi határozatban kifejtette (talán legátfogóbban) az álláspontját a véleménynyilvánítás és a kifejezés szabadságával kapcsolatosan.

Néhány gondolat az érveléséből. Kétségtelen, hogy a kérdéses Btk. rendelkezés az igazságszolgáltatás függetlenségét, megvalósulását volt hivatott védeni, ami egyébként a román alkotmány szerint egyike a legfőbb értékeknek.

Ugyanakkor az igazságszolgáltatás függetlenségének a védelme nem sérthet más jóhiszeműen, alkotmányos keretek között gyakorolt alapjogokat. Bár mely személynek a bűncselekmény tényleges elkövetéséről megfogalmazott véleményét, vagy a sajtóban elhangzott nyilatkozatát egy folyamatban lévő peres ügygel kapcsolatosan igazságszolgáltatásra történő nyomásgyakorlásként értékelni csak meglehetősen önkényes elbírálások alapján lehetséges, ami sértheti a kifejezés szabadságát.

Az Alkotmánybíróság idézi az alkotmány 30 cikkely (1) bekezdését, miszerint „a kifejezés szabadsága sérthetetlen.” Igaz, hogy a kifejezés szabadsága nem sértheti senkinek sem az emberi méltóságát, a becsületét, a magánéletét, illetve jogát a saját önképéhez. Az alkotmányban, a 30 cikk (6) és (7) bekezdésekben rögzített korlátai a kifejezés szabadságának összhangban vannak a szabadság általános fogalmával, koncepciójával, mely értelem szerűen nem tekinthető abszolút jognak. A demokratikus társadalmak által kialakított jogi, filozófiai szabadságfogalom azt jelenti, hogy valamely személy szabadsága ott végződik, ahol a másik személy szabadsága kezdődik. Ez ki is fejeződik tételesen az alkotmány 57-es cikkében, mely szerint az állampolgárok, a külföldi állampolgárok, az állampolgárság nélküli személyek kötelesek jogaikat jóhiszeműen gyakorolni, anélkül, hogy mások jogait vagy szabadságait megsértenék. Következésképpen a fentebb jelzett korlátok figyelmen kívül hagyása, megsértése, illetve a védett jog gyakorlásával való visszaélés a jogi (alapvetően polgári jogi) felelősség megállapítását vonja maga után. Az Alkotmánybíróság végső következtetése: tekintettel arra, hogy a kifejezés szabadságának a tételesen, taxatív módon felsorolt korlátai (tilalmi) alkotmányos rangúak, mint ilyenek szigorúan értelmezendők, következképpen a rendes törvényhozó nem állapíthat meg újabb tilalmakat a kifejezés szabadságának korlátozásaként.

4.2. Bírakat, ügyészeket sértő, elmarasztaló vélemények az államfő és a miniszterelnök részéről. Az Alkotmánybíróság 2006. évi 435-ös Határozata

Ez a határozat az Alkotmánybíróság egy sajátos hatáskörének gyakorlása keretében született. Ez a 2003 óta létező hatáskör a közhatóságok közötti alkotmányos természetű jogi konfliktusok megoldása. Ennek keretében az Alkotmánybíróság mindenekelőtt meg kell, hogy állapítsa, hogy létezik-e konfliktus, amennyiben létezik, abban az esetben azt, hogy a konfliktus kialakulásáért kit terhel a felelősség, milyen alkotmányi rendelkezések megsértése okozta a konfliktust, és mi lenne a megoldás. Ez utóbbi vonatkozásában, az Alkotmánybíróság határozata kötelezheti a vétkes felet jogsértő magatartásának a beszüntetésére, jövőbeni elkerülésére is.

Az Alkotmánybíróságot a vélelmezett konfliktus létével a Legfelső Bírói és Ügyészi Tanács (továbbiakban: Tanács) kereste meg, mely szerint konfliktus keletkezett az igazságszolgáltató hatóságok és a köztársasági elnök, valamint a miniszterelnök között.

A megkereső hatóság alkotmányos feladata többek között az igazságszolgáltatás függetlensége fölötti őrkdés, illetve annak biztosítása.

A tények, amelyek a konfliktust előidéztek, és amelyek adott esetben sértik az igazságszolgáltatás függetlenségét is a Tanács megítélése szerint, az 2005-2006 során sajtónyilvánosság előtt elhangzott meglehetősen elmarasztaló, bíráló vélemények, álláspontok az államfő és a miniszterelnök részéről a bírák, az ügyészek és általában az igazságszolgáltatás rendszerének irányába. Azt sérelmezte a Tanács, hogy az államfő és a miniszterelnök túlzottan általánosító megállapításokat tett az igazságszolgáltatásra. Olyan kifejezéseket használva a bírákra, hogy „inkompetensek”, a „törvénytől függetlenek” „magas szintű esetükben a korrupció”. A köztársasági elnök kijelentette: „az igazságszolgáltatás (és más közhatóságok) ellenállást fejtenek ki a reformokkal szemben, annak érdekében, hogy ne veszítsék el előjogaikat.” A Tanács ülésén a köztársasági elnök kijelentette, hogy bűnözőket helyeznek szabadlábra, mert vagy az idézés nem megfelelő, vagy, mert az eljáró bíró korrupt”. Hasonlóképpen a miniszterelnök is hangsúlyozta azt, hogy az „igazságszolgáltatás rendszere korrupt”, „Romániában az igazságszolgáltatás nem működik”, „a bíróságokon és ügyészségeken a korrupció szintje riasztó” stb.

Az Alkotmánybíróság, hivatkozva a hasonló helyzetekben hozott határozataira, megállapította, hogy valamely közméltóságnak, közjogi mandátum birtokosának (köztársasági elnök, miniszterelnök, kormánytagok, parlamenti képviselők stb.) a véleményei, értékítéletei más közhatóságok vonatkozásá-

ban önmagukban nem tekinthetők közhatóságok közötti jogi konfliktusok forrásának.

A vélemények, még ha kritikusak is, vagy javaslatok valamely közhatóság tevékenységére vonatkozólag, nem vezetnek el intézményi működésképtelenséghez, patthelyzethez, ha nem követi őket olyan cselekedet vagy mulasztás, amelyek akadályoznák, a kritizált közhatóság alkotmányos feladatainak gyakorlását. Ezek a vélemények a kifejezés szabadságának, a politikai vélemények alkotmányos keretei/korlátai között maradnak.

Az Alkotmánybíróság határozatában azt állapította meg, hogy egyfelől az igazságszolgáltatás, másfelől az államfő, valamint miniszterelnök között ebben az esetben nem alakult ki alkotmányos természetű jogi konfliktus. Kétségtelen, hogy feszültség keletkezett ezen közhatóságok között, de a megfogalmazott kritikák egyes bíróságokra, egyes bírákra és nem az egész igazságszolgáltatásra vonatkoztak, illetve nem hozták működésképtelen helyzetbe a bírói hatalmat.

Végezetül az Alkotmánybíróság megállapította, hogy kétségtelen, miszerint a kifejezés szabadsága, a kritika elengedhetetlen része az alkotmányos demokráciának, ugyanakkor ennek gyakorlása tisztelettudó kell, hogy legyen, akkor is, amikor nagyon határozott, illetve éppenséggel megalapozott kritikát fogalmaz meg.

Mindezek mellett, mintegy azok ellentételezéseként, a Taláros Testület azt is megállapította, hogy egyszersmind szükséges, hogy a bírák, az ügyészek, alkotmányos értelemben valós, effektív védelemben részesüljenek az ellenük irányuló bármilyen természetű támadásokkal szemben, különösen, hogy nem rendelkeznek a viszontválasz jogával. Ezt a védelmet pedig a többi hatalmi ág, a törvényhozó és végrehajtó hatalom kell, hogy biztosítsa számukra.

4.3. A genderelméletek terjesztésének tilalma az oktatásban, nevelésben – mint különvélemény. Az Alkotmánybíróság 2020. évi 907-es számú Határozata

Végül, harmadikként egy olyan határozatot említek, amely szintén előzetes normakontroll keretében született a 2011. évi 1-es számú tanügyi törvény 7-es cikke (1) bekezdésének e) pontja vonatkozásában.

A kifogásolt normaszöveg a következőt tartalmazta:

„7 cikk. – Oktatási intézményekben és egységekben, valamint minden nevelésre, oktatásra, szakképzésre rendelt helyiségben, beleértve az iskolán kívüli nevelést is tilos: (...) e) a gender-elméletek és vélemények terjesztésének tevékenysége, amennyiben ezen elméletek úgy értik, hogy a „nem” (nemi identitás) a biológiai nemtől eltérő koncepció.” (Azaz a genderelméletek

szerint a biológiai nemi identitás (valaki férfi vagy nő) nem több társadalmi szerepeknél, mi több, ezeken kívül lehetnek másfajta nemi identitások is.)

Magyarán, a törvény megtiltotta volna a genderelméletek terjesztésével kapcsolatos minden tevékenységet az oktatás minden területén és minden olyan helyen, ahol a legtágabban értelmezhető nevelés/oktatás zajlik.

Az Alkotmánybírósághoz a köztársasági elnök fordult, aki szerint ezen rendelkezés alkotmányellenes, mert szerinte sérti a jogállamiságot,¹⁶ a hatalommegosztás elvét,¹⁷ az alkotmány és a törvények tiszteletét,¹⁸ az állampolgári jogegyenlőség elvét,¹⁹ az oktatáshoz való jogot,²⁰ a gyermekek és a fiatalok védelmét, a nemzetközi,²¹ emberi jogokra vonatkozó szabályozások elsőbbségét,²² a lelkiismereti szabadságot,²³ a kifejezés szabadságát, a cenzúra tilalmát,²⁴ az egyetemi autonómiát.²⁵ A genderelmélet terjesztésének tilalma az alapjogi katalógus szinte teljes megsértésével vált egyenértékűvé a köztársasági elnök megkeresésében.

Mint utólag kiderült, az Alkotmánybíróság felfogásában is. Az Alkotmánybíróság ugyanis helyt adott a megkeresésnek és alkotmányellenesnek nyilvánította a kifogásolt szöveget.

Érvelésében a Taláros Testület megállapította, miszerint az alaptörvény nem tartalmaz semmilyen utalást, és nem tesz semmilyen különbséget a biológiai nemekre vonatkozólag. Nemtől függetlenül mindenki egyenlő. A határozat érvelése fogalmi különbséget tesz a biológiai nem, amely meghatározza a férfi és a nő fiziológiai, biológiai, genetikai jellemzőit, és a „gen”, a „nem” között, mely utóbbi körbe azon szerepek, magatartások, jellemzők, tevékenységek tartoznak, melyeket a társadalom megfelelőnek tart a nők, illetve férfiak számára.

Az Alkotmánybíróság határozata szerint a kifogásolt törvényszöveg megtiltja a nemi identitásra vonatkozó elméletekkel/véleményekkel kapcsolatos ismeretek kifejezését a szervezett oktatási rendszerben. Pontosabban csak azokat engedélyezi, melyeket az állam állapított meg. Tehát e határozat sze-

16 Az Alkotmány 1 cikkének (3) bekezdése.

17 Az Alkotmány 1 cikkének (4) bekezdése.

18 Az Alkotmány 1 cikkének (5) bekezdése.

19 Az Alkotmány 16 cikkének (1) bekezdése.

20 Az Alkotmány 32-es cikke.

21 Az Alkotmány 49-es cikke.

22 Az Alkotmány 20-as cikke.

23 Az Alkotmány 29-es cikke.

24 Az Alkotmány 30-s cikke.

25 Az Alkotmány 32 cikkének (6) bekezdése.

rint a biológiai férfi és női nemek kizárólagos létét az állam határozta meg.

Következésképpen az állam rákényszeríti a fiatalokat és az oktatókat, hogy az államnak törvényben rögzített és elismert véleményét ismerhessék meg. Ez pedig a Taláros Testület szerint összeegyeztethetetlen a lelkiismereti szabadsággal, amelyet egyébként az emberi méltósággal szerves összefüggésben kell elemezni. Csak megjegyzem, hogy a biológiai nemeket nem az állam határozza meg, másrészt szerintem az emberi méltóságot éppen a genderelméletek sértik, méghozzá alapjaiban.

A kifejezés szabadságára vonatkozó gondolatait, érveit az Alkotmánybíróság, hivatkozva esetgyakorlatára, alkalmazta erre az esetre is, megállapítva végül, hogy a rendes törvényhozó nem írhat elő újabb tilalmat a kifejezés korlátozására, mint amit a 30-as cikkely előír. Az Alkotmánybíróság úgy véli, hogy sérül a kifejezés szabadsága, mert az állam csak a saját álláspontjának, véleményének ad teret az oktatási rendszerben, miszerint biológiailag csak férfi és nő létezik.

Számtalan további érvet sorakoztat fel az Alkotmánybíróság, elfogadva lényegében a megkereső valamennyi kritikáját, és határozatában kimondja, hogy a törvénymódosításban foglalt rendelkezés (tilalom) alkotmányellenes.

Két bíró (jómagam és a román Alkotmánybíróság jelenlegi elnöke) különvéleményt fogalmaztunk meg.

A különvélemény értelemszerűen a törvényi rendelkezés alkotmányossága mellett érvelt és a megkeresés elutasítását javasolta, érvelésében pedig a következő főbb állításokat fogalmazta meg.

1. A törvény szövege, mely módosítja az oktatási törvény 7-es cikkelyét, egy újabb törvényi (és nem alkotmányi) tilalmat fogalmaz meg a korábban felsoroltak mellett (például tilos az iskolákban a pártpolitikai tevékenység, kampány). Ez abban áll, hogy kiszélesíti azt a közeget, teret, ahol tilos a genderelmélet terjesztése és utal azokra az iskolán kívüli helyekre is, ahol nevelést biztosítanak. Ilyenek a kultúrotthonok, az iskolai táborok, a sporttelepek vagy más üdülő, illetve turisztikai helyek, amelyekben egyébként bármilyen oktatási tevékenységet végezhetnek. A terjesztés tilalma tehát ezekre is vonatkozik.
2. Általában a 7-es cikkely rendelkezései olyan tilalmakat fogalmaz meg az iskolai, oktatási nevelési intézmények vonatkozásában, amelyek morális normákat sértenek, amelyek veszélyeztethetik a gyermekek és fiatalok egészségét, fizikai, szellemi, lelki épségét, valamint olyan tevékenységet tiltanak ezen intézményekben, mint a politikai tevékenység vagy a valóságos prozelitizmus.

3. A kifogásolt rendelkezés nem tesz mást, mint hozzátesz még egy törvényi tilalmat, pontosabban még egy tevékenységnek a tilalmát az oktatásban, nevezetesen a genderelméletek terjesztését, illeszkedve a korlátok és tilalmak alkotmányos keretébe. A genderelméletek terjesztése oktatási, nevelési intézményekben sérti a jó erkölcsöt, szélesebb értelemben az emberi méltóságot, a személyiség szabad fejlődését, valamint a magánélethez való jogot is.

A különvélemény megfogalmazói úgy látják, hogy a parlament teljesen illeszkedett saját mérlegelési körébe, annak érdekében, hogy megvédje az egyensúlyt az egymással versenyben lévő jogok és érdekek között, utalva arra a kockázatra, amit a biológiai nemeket tagadó genderelmélet jelent a gyermekek/fiatalok személyiségi és értelmi/érzelmi fejlődésére. Ez az aktív magatartása az államnak, mely megóvja az oktatási, nevelési rendszert ezen elméletek hatásaitól, nem veszélyezteti, hanem éppen-séggel megőrzi az állam ideológiai semlegességét.

4. A genderelméletek nem részei a tulajdonképpeni ismereteknek, nincsenek igazolva a jelenlegi tudományos ismeretek által, hanem vitatott ideológiai irányzatok, melyeknek azonban nagy társadalmi hatása lehet, és jelentős mértékben módosíthatják a gyermekek/fiatalok mentális és értékrendbeli fejlődését. Lényegében helyettesíteni próbálja a biológiai valóságot egy társadalmi fikcióval, vitatható módon kiterjesztve az egyén szabad döntését egy olyan területre, amelyben a biológiai determinizmus nem tagadható.
5. Az oktatási aktus ideológiai semlegességének a biztosítása nem jelenthet alapvető, akár természeti értékek iránti közömbösséget, ellenkezőleg, bármely jogi norma értékválasztáson alapul, és a normatív tartalom értékonzisztenciáját fejezi ki.
6. Az államnak kötelessége, hogy biztosítsa az objektív, biológiai valóság sérthetetlenségét. Az oktatás nem válhat valamely propaganda tevékenységnek az eszközévé, hiszen az oktatás egy olyan komplex folyamat, melyen keresztül igazolt értékeket és ismeretek átadása történik.
7. Elfogadhatatlan, hogy a kifejezés szabadsága ürügyén, az állam beleegyezésével és támogatásával igazolják bizonyos vitatott és tudományosan nem alátámasztott véleményirányzatok terjesztését. Szabadságok gyakorlása az emberi mivolthoz kötött, de még az alapvető szabadságjogok sem jelentenek korlátok és tilalmak nélküli abszolút jogot. A kifejezés szabadsága nem igényelheti egyszersmind azt a jogot, hogy olyan módon gyakorolják melynek következménye az objektív valóság deformálása,

vagy a létező, esetünkben természeti rend felszámolása, ami anarchiához, mások jogainak, szabadságainak a sérelméhez vezethet.

8. Azzal, hogy az állam ezzel a törvénymódosítással korlátozta, megtiltotta a nemi identitással kapcsolatos elméletek terjesztését, nem adta fel ideológiai, világnézeti semlegességét. Ellenkezőleg, éppen ezzel biztosította ezt a semlegességet, hiszen a hagyományos, mondanám normális, természetes, biológiai nemi identitás elfogadása (azt, hogy az ember vagy férfi vagy nő nem az állam találta ki, hanem természeti adottság, melyen ember nem tud, vagy ha tudna, sem szabadna változtatnia). Ellenben a genderelméletek által kreált, tudományosan nem igazolt, inkább kifejezetten hamis ún. „nemi identitások”, amelyeknek az objektív valósághoz semmi közük nincs, lényegében nem jelentenek többet és mást, mint erősen vitatható és vitatott ideológiákat. Kétségtelen, hogy a véleményszabadság, a véleménynyilvánítás joga keretében ezek megjelenhetnek, de nem akárhol. Az állam legitim joga, alkotmányos kötelessége és felelőssége megvédeni a gyermekeket és kiskorú fiatalokat ezen, a természeti renddel szembehelyezkedő téveszméktől.

Következésképpen, ahogyan nem szabad – éppen a törvény ezen cikke alapján – politikai pártoknak saját ideológiájukat, politikai programjukat terjeszteniük, éppen úgy ezen egyre inkább politikáivá váló ember- és természetellenes ideológiát sem szabadna terjeszteni.

A kifogásolt törvényszöveg egyébként pedig nem tiltja a genderelmélet tanulmányozását, az ezzel kapcsolatos társadalmi jelenségek elemzését, hanem éppen a gyermekek/fiatalok egészséges fejlődése érdekében nem engedte ezen elméletek terjesztését és propagálását az oktatás/nevelés területén.

A genderelméletek által felvetett problémák minden egyes ember legitimebb szférájába tartozó kérdések, következésképpen az általuk kifejezett „érték” felvétele az iskolai programokba nem igazolható, különösen, ha a kifejezett szándék az, hogy ezek az értékek helyettesítsék vagy kiegészítsék azokat az alapvető meghatározó értékeket, értékrendszereket, amelyeken egész civilizációnk alapul.

5. Összegzés helyett

A néhány bemutatott alkotmánybíróági határozat (még léteznek további, a vallásszabadságra, sajtószabadságra, információhoz való hozzáférés jogára és egyéb a véleményszabadság, a kifejezés szabadság fogalomkörébe tartozó

jogokra vonatkozó határozatok) ha nem is öleli fel, illetve mutatja be a teljes képet a romániai véleményszabadság, alkotmánybírósági megítéléséről, azért azt jelzi, hogy nem alakult ki az alkotmányossági normakontroll során nagyon markáns, jogtudományi, jogdogmatikai értékű elvi állásfoglalás a véleményszabadság fogalmáról.

Ez pedig nem feltétlenül a Taláros Testület hibája, hiszen azokban az ügyekben, amelyeket elébe tártak, igyekezett elvi álláspontokat, érveket megfogalmazni, többnyire a korszellemnek megfelelően. A témával kapcsolatos alkotmánybírói elemzések mélysége, a jelenségek feltárása, magyarázata és értékelése azonban még várat magára. Nem mintha erre csak az Alkotmánybíróság lenne hivatott. Az azonban kétségtelen, hogy ez az a Testület, amely leginkább rendelkezik azzal a kivételes helyzettel, illetve alkotmányos hatáskörökkel, hogy ezt a tényleges és hiteles jogfejlesztő, jogrendszerfejlesztő, érték-meghatározó munkát mélyreható, doktrinális, jogtudományos értékű és jelentőségű alkotmányértelmezéssel elvégezze.